

Професійний розвиток педагогів в умовах інноваційного освітнього середовища післядипломної освіти регіону

Розкрито особливості фахового розвитку вчителів в інноваційному освітньому середовищі післядипломної освіти області.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційні технології, неперервна освіта, освіта дорослих, освітнє середовище, післядипломна освіта, професійний розвиток.

Vitiuk V. V. Teachers' Professional Development in the Innovative Educational Environment of Postgraduate Education in the Region.

Features of the professional development of teachers in the innovative educational environment of postgraduate education of the region are considered.

Key words: innovative technology, continuous education, adult education, educational environment, postgraduate education, professional development.

Постановка проблеми. Реформування освіти передбачає розвиток інноваційних перетворень у різних сферах життєдіяльності людини, набуття компетентностей особистістю задля підвищення конкурентноздатності, інтеграції у світовий освітній простір. Усе це актуалізує пошук ефективних шляхів професійного розвитку педагогів в умовах інноваційного освітнього середовища післядипломної педагогічної освіти.

Серед чільних проблем розвитку нашої держави – освіта. Але зміни в освітньому середовищі в першу чергу залежать від підготовки спеціалістів, які могли б упроваджувати сучасні освітні технології, найкращі результати педагогічних досліджень. Навчання педагогічних працівників потребує пошуку механізмів реалізації головної мети післядипломної освіти, яку сформульовано як професійний розвиток дорослої професійної особистості.

Підвищення кваліфікації педагогів є цілеспрямованим, спеціально організованим процесом систематичного оновлення фахової компетентності працівників освіти, зумовленого динамікою розвитку суспільства, освіти та потребами, що впливають із особистого досвіду і специфіки діяльності педагога. Система неперервного підвищення кваліфікації педагогів забезпечує постійне збагачення працівників освіти надбаннями культури, науки, інноваційних технологій шляхом колективних та індивідуальних форм оволодіння знаннями, стимулює динаміку їхнього педагогічного мислення.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені чимало уваги приділяють висвітленню наукових основ післядипломної педагогічної освіти (В. Бондар, Г. Єльнікова, Л. Ничкало, В. Олійник, Л. Пуховська, О. Пехота, С. Сисоєва, В. Семиченко, Т. Сорочан, Л. Суценок та ін.); особливостей розвитку системи підвищення кваліфікації (Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Крисюк, Н. Протасова, В. Пуцов та ін.); теорії моделювання педагогічних систем і процесів (І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, О. Ляшенко, Ю. Мальований,

В. Маслов, О. Савченко, В. Штофф та ін.); процесів розвитку особистості (Б. Ананьєв, А. Асмолов, Р. Бернє, І. Зязюн, О. Леонтєв, К. Роджерс, С. Рубінштейн та ін.); теорії педагогічної інноватики (В. Бочелюк, В. Гузєєв, О. Глузман, Л. Даниленко, В. Загвязинський, Л. Карамушка, В. Паламарчук, Н. Юсуфбеков та ін.).

Окремі питання формування освітнього середовища висвітлюються в дослідженнях Л. Буєва, Ю. Мануйлова, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петровського, І. Якиманської, В. Ясвіна та ін. Проблеми створення освітнього простору розглядаються у працях С. Гершунського, В. Гинецінського, Б. Ельконіна, Б. Серикова, І. Фрумїна та ін. Теоретико-методологічною основою для визначення сутності поняття «освітнє середовище» виступають концепції сучасних дослідників, які розглядають різноманітні аспекти цієї дефініції (Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петровський, І. Якиманська, В. Ясвін та ін.).

Але і сьогодні ведуться дискусії щодо відмінностей між інноваційним середовищем та інноваційним простором. Дослідники цього питання (О. Леонова, О. Мариновська, А. Цимбалару, І. Шендрик та ін.) вказують на те, що середовище характеризується статичністю, формується у межах конкретного навчального закладу, а простір – динамічністю та відображає систему соціальних зв'язків і стосунків у галузі освіти, характер взаємовідношень соціуму і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства. Простір характеризується суб'єктивним сприйняттям, є результатом конструктивної діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу.

Мета статті: формування професійних компетенцій для здійснення ефективного професійного розвитку сучасного педагога в умовах інноваційного освітнього середовища післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Зусилля всіх освітніх області сьогодні спрямовано на удосконалення якості освіти, підвищення престижу професії вчителя.

Ключовим питанням поліпшення якості освіти є питання професійного розвитку педагога, вирішення якого значною мірою реалізується системою післядипломної педагогічної освіти.

Головна мета діяльності інституту післядипломної педагогічної освіти – наукове і методичне забезпечення закладів освіти, підвищення кваліфікації керівних кадрів та педагогічних працівників, здійснення на базі загальноосвітніх навчальних закладів теоретичних і прикладних досліджень та їх упровадження в практичну освітню систему.

Сприятливі, а в ідеалі оптимальні умови загального і професійного розвитку особистості педагога забезпечує неперервна освіта. Її головна ідея – постійний розвиток людини як суб'єкта діяльності протягом усього життя. Вирішення цих питань стало особливо актуальним, коли розповсюдилася концепція, згідно з якою людина повинна розвиватися впродовж усього життя. Освіта дорослих як невід'ємна частина життєвої активності почала набувати великого значення. Від педагогів очікують відповідей на питання, як зробити навчання не тільки ефективним, але й приємним. Однак тут відсутні однозначні рекомендації. Організація ефективного процесу навчання дорослих вимагає, перш за все, пізнання факторів, які визначають специфіку навчання загалом, а також пізнання їх властивостей та функцій у процесі навчання.

На нинішньому етапі суспільству потрібні компетентні, ініціативні, відповідальні, вимогливі до себе та інших педагоги, керівники, для яких визначальним мотивом є особистісний ріст, уміння працювати у команді, вести конструктивний діалог. Для цього необхідними є певні умови ведення діалогу, які полягають у готовності слухати іншого, прийняти розмовні методи інших.

Досвід переконує, що не все нове, навіть позитивне, педагогічний колектив сприймає з ентузіазмом. Адже завжди знайдуться вчителі, які на будь-які новації дивляться з недовірою, дехто – скептично, а дехто не бажає нічого змінювати у своїй діяльності. Тому потрібно переконати педагогічний колектив у їх доцільності, показавши: зумовленість цих педагогічних ідей суспільними потребами, вимогами, які ставляться перед навчальним закладом; як втілення їх позначиться на розв'язанні інших навчально-виховних завдань; яких результатів у навчанні та вихованні буде досягнуто; вплив нововведень на вдосконалення і раціоналізацію праці вчителів та учнів; наступність нових ідей з уже наявними у шкільній практиці, передусім у перспективному педагогічному досвіді вчителів, що доведе можливість використання їх у цій школі; результати досвіду інших шкіл, які успішно втілюють цю наукову ідею.

Розвиток демократичних засад в освіті ставить високі вимоги до особистості керівника як головного організатора і вихователя педагогічного колективу. Він повинен не лише володіти глибокими знаннями і досвідом управлінської діяльності, але вміти працювати з людьми, вести їх за собою, стимулювати творчість та ініціативу, новаторство, оволодіти культурою спілкування, стимулювати підвищення рівня відповідальності педагогічних кадрів за результати

своєї роботи. Адже, як зазначає Ю. Бех, «корінь якісного вирішення проблем освіти XXI століття знаходиться в площині зміни світогляду й ідеології поведінки людей: з одного боку, організаторів освітянських послуг, а з іншого – споживачів освітніх послуг» [1, 11].

Розвиток особистості фахівця відбувається в умовах постійного перетворення, яке передбачає внутрішню активність, що дозволяє вийти за межі встановлених стандартів особистої та суспільної необхідності, реалізувати своє розуміння змісту, призначення власної діяльності.

Основні положення щодо професійного розвитку педагогів:

- процес навчання – це процес, який триває впродовж усього життя; розвиток педагогів тісно пов'язаний із розвитком учнів;

- основне у професійному розвитку педагогів – це розвиток умінь спостерігати, аналізувати наслідки та вплив використання різних методів, матеріалів; уміння здійснювати постійні пристосування відповідно до індивідуальних особливостей учнів; уміння співвідносити свій досвід із досвідом інших колег;

- сьгоднішні школи – це місця, де викладачі лише навчають, учні – навчаються, а мають стати місцем особистого і професійного розвитку педагогів;

- професійний розвиток педагогів тісно пов'язаний зі стосунками, що існують на рівні школи, між педагогом та директором, між педагогом та іншими дорослими (колегами, батьками);

- є три категорії педагогів у контексті професійного розвитку: 1) які не бажають і не можуть критично оцінювати свою практику і, відповідно, не сприймають роль інших у цьому завданні; 2) які можуть і бажають аналізувати свою практику і вносити зміни, базуючись на здійснених висновках. Їхні плани на завтра базуються на тому, як здійснюється процес навчання сьогодні. Проте вони не люблять, коли за їхньою практикою спостерігають інші; 3) невелика кількість педагогів, які не можуть і мають бажання аналізувати свою практику і цінують вклад інших дорослих у покращення своєї практики;

- форми професійного розвитку педагогів: а) методичні наради; б) спільні учні; в) стандарти для педагогів як форма самооцінки; г) наставництво [8, 20].

В умовах розбудови національної системи освіти важливого значення набуває інноваційна діяльність навчальних закладів, яка характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій в освітньому процесі. Час вимагає створення особливого інноваційного середовища післядипломної педагогічної освіти та пошуку нових форм співпраці з педагогами. Адже тільки в умовах інноваційного середовища можливо сформулювати вчительсько-дослідницьку, новатора.

Інноваційне освітнє середовище післядипломної педагогічної освіти регіону передбачає:

- 1) наступність і системність діяльності інституту й районних (міських) методичних кабінетів;

- 2) науково-методичний супровід та координацію навчально-виховної діяльності освітніх установ і навчальних закладів;

3) співпрацю з науковими установами, вищими навчальними закладами, громадськими педагогічними організаціями;

4) міжнародну співпрацю, обмін досвідом, реалізацію спільних освітніх проектів;

5) інформаційно-ресурсне забезпечення освітнього простору;

6) науково-методичний аудит (експертиза освітніх проектів, рецензування, редагування науково-методичної літератури);

7) моніторингові, соціологічні дослідження та визначення шляхів забезпечення якісної освіти;

8) інноваційні форми організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Тому, поряд із традиційними курсами підвищення кваліфікації, зроблено акцент на пошуку та впровадженню інноваційних форм підвищення кваліфікації педагогів. Це, зокрема: очно-дистанційна форма навчання; інтенсивні короткострокові тренінгові програми; обласні авторські лабораторії; школи фахової майстерності; сучасні інтернет-технології; віртуальні педагогічні спільноти; майстер-класи; відеоконференції, вебінари тощо.

Волинський ІППО спрямовує підвищення кваліфікації педагогів на розширення інтелектуальної обізнаності, оновлення і суттєве доповнення отриманих психолого-педагогічних знань, вивчення нових технологій організації педагогічного процесу, узагальнення і впровадження перспективного педагогічного досвіду.

Умовами професійного розвитку педагогів у процесі підвищення кваліфікації є:

- діагностика професійної компетентності педагогів;
- забезпечення диференційованого підходу до підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- упровадження інноваційних технологій навчання;
- оновлення змісту освітньо-професійних програм;
- запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі;
- забезпечення практичної спрямованості курсів підвищення кваліфікації;
- залучення педагогів-новаторів до навчального процесу;
- організація зворотнього зв'язку.

Важливо, щоб педагог був не просто лектором, а й активним учасником процесу, наставником, який організовує такі засади:

1. Оптимальні умови навчання.
2. Такий спосіб презентації теми, який би залучав до роботи наші відчуття, одночасно мотивував би до діяльності, був би необтяжливим, захопливим, розмаїтим та енергійним.
3. Творче й критичне мислення, яке стимулює внутрішнє засвоєння інформації.
4. Активізація доступу до засвоєного матеріалу через гру, жарт і широкі можливості практикування.
5. Реальне застосування знань, уміння пов'язувати їх із життям.
6. Регулярне повторення й оцінювання, а при цьому відзначення навчальних досягнень.

Ми погоджуємося із думкою Т. Сорочан про те, що пріоритетом методичної роботи, з якої починається становлення системи професійного

розвитку вчителів у сучасному її розумінні, завжди було підвищення рівня їхньої готовності до педагогічної діяльності, до навчання та виховання учнів, до вирішення завдань, актуальних для кожного конкретного періоду розвитку суспільства [7, 9].

Виходячи із цього, організація та координація методичної роботи сьогодні передбачає врахування сучасних європейських підходів, що вимагає організації науково-методичної діяльності на основі інноваційних освітніх проектів. Адже саме освітні проекти, проблематика яких запропонована педагогічною громадою окремих районів та міст, дозволяє швидко реагувати інституту на виклики часу, а науково-методичній роботі – надати більш прагматичного та результативного характеру.

Пріоритетним напрямом діяльності інституту визнано підготовку педагогічних кадрів до інноваційної діяльності. Йдеться передусім про активну участь у загальнодержавних та міжнародних освітніх проектах, створення ефективних механізмів наукового керівництва дослідно-експериментальною роботою, встановлення тісної співпраці з вищими навчальними закладами.

Сьогодні існує ряд досліджень, які стверджують, що процес розвитку педагогів також складається з різних етапів, які пов'язуються з різними потребами, проблемами та спроможностями дорослих на різних етапах їх професійної діяльності.

Результати соціологічних досліджень, проведених лабораторією соціології та розвитку освіти Волинського ІППО, свідчать про те, що аналізуючи діяльність методичної вертикалі, респонденти відзначають: цілі й завдання методичної роботи в регіоні орієнтовано на професійні запити, потреби й інтереси різних категорій педагогічних працівників (98 %); вибір змісту, форм і методів інформаційно-методичної роботи здійснюється з урахуванням рівня професійної підготовки педагогічних кадрів (98 %); широко пропагується досвід кращих учителів у засобах масової інформації, при проведенні різноманітних методичних заходів (96 %) тощо. Це забезпечує підвищення фахового рівня (62,6 %) та педагогічної майстерності кадрів (60,6 %), розвиває їх творчі здібності (26,3 %). Участь у підготовці та проведенні методичних заходів у навчальних закладах впливає на особистісний розвиток педагогів (так вважають 54,2 % респондентів), на результати атестації (39,3 %), професійний статус у колективі (38 %), оцінку роботи з боку колег (21,5 %) та керівників навчальних закладів (17,6 %).

Найважливішими результатами методичної роботи міських і районних методичних кабінетів респонденти називають розвиток професійних якостей педагогів (99 %), підвищення ефективності професійної діяльності педагогів (96,8 %), упровадження методичних рекомендацій у практику (95,7 %) та як наслідок – підвищення якості навчально-виховного процесу (42,6 %).

Щодо власної участі в організації та проведенні методичних заходів, то 55 % респондентів упевнені, що це корисно і дає можливість поліпшити результати педагогічної діяльності, 41,4 % опитаних вчителів відзначають, що це допомагає у вирішенні певних проблем в організації навчально-виховного процесу.

Поряд з цим, респондентами відзначається, що перешкодами для їх професійного зростання є недостатнє науково-методичне забезпечення (45,7 %) та неможливість використовувати відповідно до потреб вчителів інтернет (26,6 %).

Серед результатів навчання на курсах підвищення кваліфікації у ВІППО слухачі називають збагачення знань із предметів, що викладають (80,2 %), осучаснення педагогічних поглядів (74,6 %), особистісне зростання (71,2 %) тощо (рис. 1).

Нині в організації будь-яких форм роботи з учителем ми змушені враховувати складні життєві обставини, в яких перебувають 29 % респондентів, проблеми зі станом здоров'я 31 % опитуваних та обмежені матеріальні ресурси у 55,7 % респондентів (усе це значною мірою зумовлює перехід до мережевої взаємодії, організації вебінарів тощо).

Також проблемою в роботі з педагогами є відсутність у 13 % опитаних потреби в особистісному й фаховому зростанні, внутрішньої мотивації до набуття нових знань і компетентностей.

Попри те, що ВІППО і надалі буде працювати над удосконаленням форм підвищення кваліфікації освітян, педагогічна громадськість повинна усвідомити, що результат залежить насамперед від розуміння кожним

педагогом, керівником навчального закладу важливості навчання впродовж життя. Вчителям слід уміти проектувати, організовувати цю діяльність і керувати нею, тобто мати власне бачення моделі саморозвитку та самореалізації у професійній діяльності. Районні (міські) методичні кабінети традиційно забезпечують науково-методичний супровід самоосвіти педагогів, відпрацьовують алгоритми підвищення кваліфікації. Але час вимагає, щоб ця діяльність будувалась на принципах науковості, прогностичності, актуальності, реалістичності, оптимальності та контролюваності; спонукала кожного вчителя до самоаналізу, самоконтролю, самооцінки та самокорекції.

Висновки. Сьогодні національна система освіти зазнає значних змін, що пов'язані із внесенням коректив у цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Але зміни у навчальних закладах в першу чергу залежать від розвитку спеціалістів, які б могли втілювати в практичну діяльність сучасні освітні технології, найкращі результати педагогічних досліджень. За цих умов національна система освіти стала перед необхідністю значного підвищення професійної компетентності вчителів та їх професійного розвитку і саморозвитку. Саме тому післядипломна освіта за певних науково обґрунтованих умов може бути важливим чинником фахового розвитку педагогів.

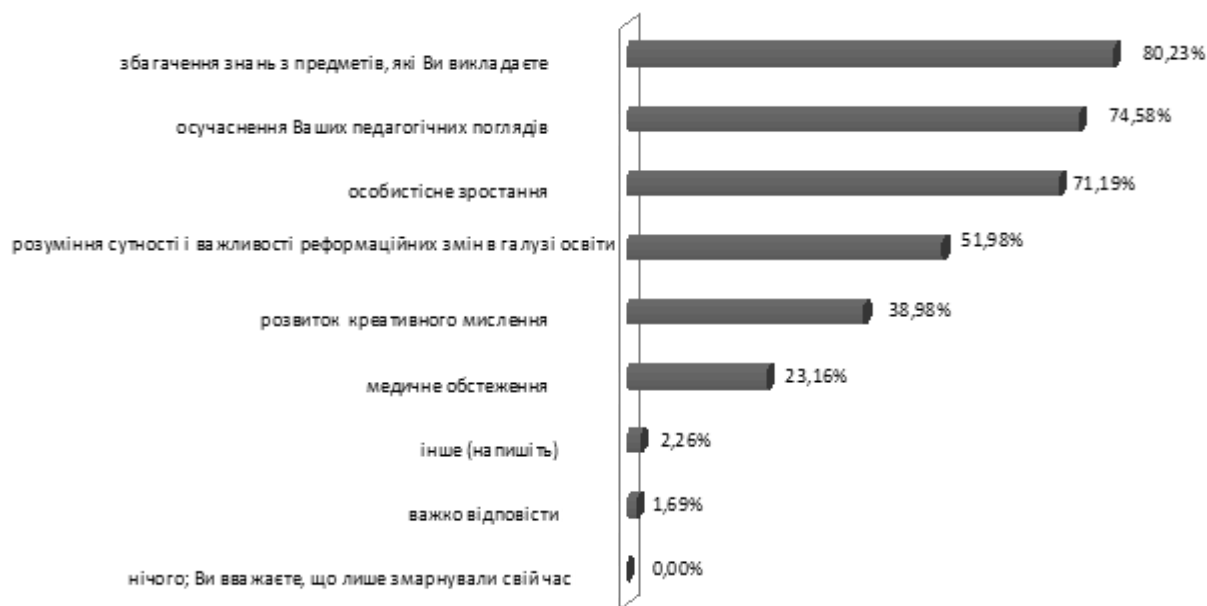

Рисунок 1. Результати навчання слухачів на курсах підвищення кваліфікації

Література

1. Бех Ю. Космополітизм як світоглядно-ідеологічна платформа розбудови освіти XXI століття / Ю. Бех // Вища освіта України. – 2015. – № 4. – С. 11–16.
2. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Д. Вос ; перекл. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.
3. Калашнікова С. А. Навчання дорослих на основі компетентісно-орієнтованого підходу / С. А. Калашнікова // Навчально-методичні матеріали до Модуля 1. – К. : [б. в.], 2008. – 57 с.
4. Олійник В. Чи потрібен післядипломній педагогічній освіті відкритий університет європейського типу? / В. Олійник, В. Гравіт // Післядипломна освіта в Україні. – 2015. – № 1. – С. 3–7.
5. Порадник тренера / Б. Валькевич, Е. Кендрацька, А. Климович та ін. – Варшава : [б. в.], 2007. – 228 с.
6. Пуцов В. Вчити дорослих по-дорослому / В. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. – 2011. – № 2. – С. 49–51.
7. Сорочан Т. Післядипломна педагогічна освіта: можливі відповіді на виклики модернізації / Т. Сорочан // Післядипломна освіта в Україні. – 2015. – № 2. – С. 9–12.
8. Софій Н. З. Підготовка педагогів до застосування інноваційних методів навчання / Н. З. Софій // Навчально-методичні матеріали до Модуля 6. – К. : [б. в.], 2008. – 58 с.
9. Чернишова Е. Р. Підготовка науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти: зміст, організаційні форми, технології : наук. посібн. / авт. кол. Е. Р. Чернишова, Н. В. Гузій [та ін.]; за наук. ред. Е. Р. Чернишової. – К. : ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2014. – 318 с.